

“OILADA BOLALARGA NISBATAN ZO'RAVONLIK”

Toshkent Amaliy Fanlar Universiteti

Pedagogika fakulteti PP2202 guruh 4-kurs talabasi

Shakirova Shahnozabonu Tuxta qizi

Annotatsiya: Maqola bolalarda ruhiy zo'ravonlikning keng avj olish sabablari, bolalar orasidagi ruhiy inqirozlar, inqiroz davrlarida ularga psixologik ko'mak berish, otaonalarining bolalar hayotidagi yetakchi o'rnak ekanliglari, oilaviy muhitining bola tarbiyasidagi o'rni ulardagi ruhiy inqirozlarning jamiyatning keyingi pog'onasidagi o'rni, deviant xulq-atvorli bolalar va ularni reabilitatsiya qilish chora-tadbirlari haqida.

Kalit so'zlar: Tarbiya, farzand, bola zo'ravonlik, ruhiy zo'ravonlik, jismoniy zo'ravonlik, g'oyaviy bo'shliq, ota-ona bilan muloqot, oilaviy birdamlik.

Bolalar uchun qulay yashash sharoitlarini yaratish, rivojlantirish, tarbiyalash va o'qitish, ularni zo'ravonlik va shafqatsiz munosabatdan himoya qilish har qanday davlat uchun ijtimoiy siyosatning asosiy vazifalaridan biridir. Bolalarga nisbatan hech qanday zo'ravonlik oqlanmaydi va har qanday zo'ravonlikning oldini olish mumkin. Biroq, dunyo bo'ylab bolalar oilada, jamoada va ta'lim muassasalarida zo'ravonlikka duch kelmoqdalar. Tabiatan murakkab va og'riqli bu muammo yaqin vaqtgacha dunyo hamjamiyati tomonidan keng muhokama qilinmagan. 2022- yildagi BMTning bolalarga nisbatan zo'ravonlik to'g'risidagi Jahon hisoboti nafaqat bolalarga nisbatan zo'ravonlik ko'lamini, balki uning salbiy oqibatlarini ham har tomonlama tahlil qilishning birinchi xalqaro tajribasi ham bo'ldi. YUNISEF ma'lumotlarga ko'ra, dunyoda 25-50 foiz bolalar jismoniy zo'ravonlikka uchraganlari haqida xabar berilgan.

Inson dunyoga kelib, kamol topishida oila va undagi tarbiyaviy muhitning o'rni kattadir. Xondonda ota-ona farzandlar o'rtasidagi munosabatlarning to'g'ri shakllanishi nafaqat oila tinchligi, balki jamiyat farovonligiga ham ta'sir o'tkazadi. Bugungi kunda hech qanday holat ota-onaning bolalarga nisbatan zo'ravonliklarini oqlay olmaydi. Zo'ravonlik nafaqat bolalarga jismoniy jihatdan sog'lig'iga, balki bolalarning hissiy

farovonligi va kelajaklariga ham tahdid soladi. Bola erta yoshda, tana va miya rivojlanishining muhim bosqichida zo‘ravonlikni boshdan kechirgan yoki guvohi bo‘lgan bo‘lsa, salbiy oqibatlar qaytarilmas bo‘lishi mumkin. Zo‘ravonlik bolalarning jismoniy va ruhiy salomatligiga ta’sir qiladi, ularning ta’lim olish va ijtimoiylashuv qobiliyatini pasaytiradi, psixologik jihatdan sog‘lom voyaga yetishishlari va yaxshi ota-onalar bo‘lib shakllanishlariga to‘sqinlik qiladi.

Afsuski, oilada bolalarga nisbatan zo‘ravonlik, ijtimoiy norma hisoblanib qolmoqda. Ko‘pincha uning oqibatlari muhokama qilinmaydi. Farzandni tarbiyalash uchun zo‘ravonlik zarur, jismoniy kuch jazo sifatida ishlatilishi mumkin, deb hisoblaydigan ota-onalar bor. Qadimiy an’anaöarimizga ko‘ra bolaga farishta deb qaralgan bola har doim begunoh hisoblangan, bugungi jamiyat, hayotdagi qiyinchiliklar va yoki imkoniyatlar bolalarni tez ulg‘aytirib qo‘ymoqda. Avval boshdan beg‘uborlik timsoli bo‘lgan shaxsni keyinchalik yomon inson qilib tarbiyalayotgan jamiyat, undagi illatlar bo‘lsa kerak aslida. Bola oppoq qog‘ozga o‘xshaydi, biz ularga nimani o‘rgatsak shuni qaytaradi. Demakki bolaga tarbiya berishdan avval biz o‘zimizni, jamiyatni isloh qilishimiz kerak.

Shuningdek, oilada bolalarni zo‘ravonlik qilniishning oldini olish tizimi oilaning ichki resurslariga yo‘naltirilgan yondashuv bo‘lib, oila va bolalarning psixologik-ijtimoiy farovonligini ta’minlashda oilaviy qadriyatlarni, mas’uliyatli ota-onani, shuningdek, ijtimoiy faollikni shakllantirishga qaratilgandir. Samarali va keng qamrovli profilaktik, reabilitatsiya choralari majmuasi bolalar bilan oilada zo‘ravonlikning oldini olish bo‘yicha ishlarni rejalashtirishning asosiy elementi hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasining “Bola huquqlarining kafolatlari to‘g‘risida”gi qonunida bola huquqlarini himoya qilish bo‘yicha davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlaridan biri sifatida bolaning hayoti va sog‘ligini muhofaza qilish, bolaning kamsitilishiga yo‘l qo‘ymaslik, bolaning sha’ni va qadr-qimmatini himoya qilish, bolalar huquqlari va imkoniyatlarining tengligini ta’minlash, bola huquqlari

kafolatlarining huquqiy asoslarini takomillashtirish, bola huquqlarining kafolatlari to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishini ta'minlash belgilangan.(4-modda).

Bolalar va yoshlarni himoyalashda muhtaram yurtboshimiz Sh.M.Mirziyoyev "... iqtidorli, tarbiyali bolalar bilan ishlash oson, lekin hayotda qoqilgan yoki yomon muhitga tushib qolgan yoshlarni to'g'ri yo'lga, ezgu maqsadga da'vat qilish, ishontirish qiyin. Biz "uyushmagan yoshlar, uyushmagan yoshlar", deb ko'p gapiramiz. Lekin bu masalani huquqiy va amaliy jihatdan hal qilishga kelganda, ochiq aytish kerak, ko'pchiligimiz nima qilish lozimligini bilmaymiz" deb ta'kidlaganlarida quyida keltirilgan muammolar yechimida ham aynan, jamiyatga, oilalarda, maktablarda ta'lim va tarbiya olayotgan bolalarni hamda yoshlarni, kelajak avlodni barkamol inson qilib yetkazishga xizmat qiladigan profilaktik darajalarini kuchaytirish orqali har tomonlama innovatsion yondashuvlar asosida ko'maklashish zarurligi nazarda tutiladi. Buning uchun o'zgarishlar davrida bolalar va yoshlarni hayotga tayyorlashda hamda qo'llab - quvvatlashda, konsensus asosida yagona yondashuvni shakllantirish uchun maktab, oila va jamiyat hamkorligi asosida profilaktikani rivojlantirish, ushbu hamkorlikni ijtimoiy ish kasbiy faoliyati orqali amalga oshirish, o'quvchining ijobiy ijtimoiylashuviga erishishiga sabab bo'ladi. Bolalarni ijtimoiy himoyalashda jahon tajribasiga tayanib, o'zimga milliyashtirishimiz orqali yangicha yondashuvchilarni ishlab chiqishimiz va amaliyotga joriy etishimiz bolalarni, yoshlarni ijtimoiy himoyasini yanada kuchayishiga, ta'lim sifatini ortishiga, ularning hayotiy faoliyatidagi muammolarni kamayishi orqali farovonligini ta'minlanishiga xizmat qiladi.

Shuningdek, T.Narbayeva bolalar va yoshlar bilan yuzaga kelayotgan muammolar haqida to'xtalib "...asosan yoshlar tomonidan sodir etilayotgan salbiy holatlarning oqibati bilan ishlab qolinayotganligi, yoshlar bilan ishlash, ularni hayotga tayyorlash bo'yicha tizimli ishlar yetarli darajada tashkil qilinmaganligi yechimini kutayotgan dolzarb muammolardan biridir deb ta'kidlaganlarida ham, aynan tizimli ishlar nuqtai nazaridan profilaktik ishlarini kuchaytish orqali oilalarda bolalarga

nisbatan keltirilayotgan ziyonni, zo'ravonlikni oldini olish, muammolarni yechish masalalari nazarda tutilgan bo'lsa, bejiz emas.

Deviant xulq atvorli bolalar atrofdan olgan yomon energiyalarini boshqalarda chiqarib yuborishga intiladilar, jamoadagi kuchsiz shaxslarni irodasini sindirmoqchi ularni kamsitib rohatlanmoqchi bo'ladilar, buning natijasida bezoriga aylanib qoladilar. Bundan bolalarning ongida g'oyaviy bo'shliq paydo bo'ladi, bunday bo'shliqlarni o'z maqsadi yo'lida to'ldirmoqchi bo'ladilar shuning natijasida terrorchi, giyohvand bo'lib qolishlari mumkin O'zbekiston Respublikasining birinchi prezidenti I.A.Karimov "... siyosatda ham, ijtimoiy hayotda ham, fanda ham vakuum - bo'shliq paydo bo'lishiga yo'l qo'ymaslik kerak. Ya'ni, agar o'z g'oyang bo'lmasa, sening yurtingda chet g'oya kelib hukmronlik qiladi. Bunday g'oyaviy bo'shliqlarni esa avvalo oilaviy muhitdan olib tashlash lozim. Oiladagi moddiy yetishmovchilik sababli yoki ehtiyojlarning ortishi, hayotga yengil qarash natijasida jamiyatda o'g'rilar, huquqbuzarlar oqimi rivojlanib bormoqda.

Ota-onalarning ishlash yoki ma'lum bir sabablar tufayli boshqa davlatga ketishlari bolalaridan uzoqda bo'lganliklari sababli bolalar mehrga muhtoj, keraksizlik hissi bilan ulg'aymoqdalar, shuning uchun jamiyatda fohishalar oqimi ko'paymoqda. Ushbu illatlarni bartaraf etish uchun avvalo ommaviy axborot vositalarini isloh qilish lozim. Telekanallarda efirga uzatilayotgan multfilmlar, kinofilmlar bolalarning yosh darajasiga mos kelishini ko'rgan holda uzatish lozim. Maktablarning boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan ijtimoiy ish xodimining, psixologning hamkorligini mustahkamlash kerak. Bundan tashqari ota-onalar bolalarga bir kunda nech soat vaqt ajratmoqda shunga e'tiborli bo'lishlari lozim. Muqaddas dinimiz Islomda "Ota-ona bolasiga chiroyli tarbiyadan, odobdan ko'ra yaxshiroq narsa bera olmaydi" deyilganda ota-onaning bolaga avvalo odob axloqni o'rgatishlari, bu bola hayotida muhim ekanligi nazarda tutilgan. Bugungi kunda iqtisodiy hayotni yo'lga qo'yish uchun otaonalar bolalariga vaqt ajratmay qo'yganlar. Bunday sharoitda ulg'aygan bolalar kelajakda ota-onalik vazifasini yetarlicha tushunib yetmaydilar.

Xulosa qilib aytganda, darhaqiqat, bugungi kunda eng keng tarqalgan zo‘ravonlik turlari jismoniy zo‘ravonlik va beparvolikdir. Muassasalar jarohat olgan bolaga nisbatan kompleks choratadbirlarni ko‘rishlariga qaramay, ota-onalarga nisbatan jazoni kuchaytirish uchun maxsus huquqiy vositalarni shakllantirishlari zarur, shuningdek, bolalarni zo‘ravonlik qilish faktlarini oldini olish bo‘yicha eng samarali choralar qayd etilgan oilada ma‘muriy choralar va jazo choralari qo‘llaniladi. Shuningdek, mutaxassislarning faoliyat samaradorligini pasaytiradigan asosiy omillar - bu zaruriy hujjatlarning xajmining ko‘pligi va ota-onalarning masalaning jiddiyligi to‘g‘risida tushunchasini yetishmasligi. Shuning uchun mutaxassislarning fikriga ko‘ra, profilaktikaning birlamchi darajasiga e‘tibor qaratish lozim, chunki har qanday salbiy ijtimoiy hodisalarni oldini olish, oqibatlarini bartaraf etishga nisbatan osonroqdir. Birlamchi bosqichda olib borilgan yuqori sifatli ishlar keyingi bosqichlarda og‘ish namoyonlarining kamayishini kafolatlashi mumkin. Mutaxassislarning hech biri biron bir profilaktika darajasini istisno qilmadi, bu eng samarali ishni ta‘minlash uchun, xolatning yengil-og‘irligidan kelib chiqib, profilaktikaning uch darajasida ishlash majburiy ekanligini ko‘rsatmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. 2006 г. на 61-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН Генеральный секретарь ООН представил Доклад независимого эксперта для проведения исследования ООН по вопросу о насилии в отношении детей http://www.unicef.org/violencestudy/reports/SG_violencestudy_ru.pdf, Pinheiro P.S. World Report on Violence Against Children. 2006. <http://www.unicef.org/violencestudy/reports.html>
2. <https://yuz.uz/uz/news/talim-tarbiya-beshikdan-boshlanadi>
3. Бекмуродов М.Б, Каримов Б.Ш. Мехр тушунчасининг ижтимоий муносабатларни консенсус даражасида юксалтиришдаги роли. Ижтимоий тадқиқотлар журнали. №SI-1 (2021) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9556-2021-SI-1>. 2021. –Б. 5-8.

4. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. « Камолот » ёшлар ижтимоий ҳаракатининг I V қурултойида сўзланган нутқ.- Тошкент: «Ўзбекистон» НМИУ, 2 0 1 7 . – 533<https://staff.ttiame.uz/storage/users/422/books/NRUbNadeCLxIFSdtMliWlVliIriLZbs3e6WkOW6m.pdf>